

XUSUSIY UNIVERSITETLARNING ZARURIYATI

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Axborot xizmati rahbari

Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Anotatsiya: Hozirda xususiy universitetlar jahon bozorida tobora kattaroq o'ringa ega bo'lib bormoqda. Ushbu maqolada Chexiya hamda Rossiya davlatlarida xususiy universitetlar faoliyati bir muncha yoritilgan.

Kalit so'zlar: xususiy universitet, ta'lim bozori, raqobat muhiti, talablar, ta'lim dasturi, mehnat bozori, raqobat muhiti

Bugungi kunda jahon ta'lim bozorida xususiy universitetlarning roli tobora ortib bormoqda. Bu qay darajada ahamiyatga egaligi borasida xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish orqali fikr yuritish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xususiy universitetlar tahlilini amalga oshirish jarayonida bir qancha universitetlarning afzallik va kamchiliklarini ko'rib chiqdik. Masalan, Chexiya oliy o'quv yurtlari reytingini o'rganar ekanmiz, ularda xususiy universitetlarining bitiruvchilari mehnat bozorida xaridorgir ekani qayd etiladi.

Xususiy universitetlarning abituriyentlar tomonidan tanlanishining sabablaridan biri bu mazkur universitetlarga imtihonsiz kirish imkoniyatidir. Bundan tashqari, davlat universitetlarida o'qish chex tilini chuqur bilishni talab qilsa, xususiy universitetlarda o'qishning dastlabki bosqichida chex tilini bilishga qattiq talab qo'yilmaydi.

Lekin xususiy oliy o'quv yurtiga istagan odam o'qishga kirishi mumkinligi, o'qish davomida ularga nisbatan past talablar qo'yilishini anglatmaydi. Xususiy universitetlar raqobat muhitida ishlaydi, shuning uchun ta'lim sifati ular uchun prinsipial masaladir. Xususiy universitetlar o'z talabalarini o'qishdan chetlatmaydi, deb ko'pchilik ishonadi. Biroq bu haqiqatga to'g'ri kelmaydi – xususiy universitetlar ta'lim muassasalari uchun turli reytinglarida yuqori o'rinlarni egallashlari muhim, shuning uchun ularga bilimli, turlik ko'nikmalarni egallagan, muvaffaqiyatli talabalar kerak.

Aslida, xususiy va davlat universitetlaridagi ta'lim sifati xolisona taqqoslab bo'lmaydi. Negaki, xususiy universitetlar tomonidan beriladigan ta'lim va davlat universitetlari tomonidan taqdim etiladigan ta'lim o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Chexiyada davlat universitetlari klassik ta'lim beradi. Tibbiyot, tabiiy fanlar, falsafa va boshqa gumanitar fanlarni o'rganmoqchi bo'lgan talabalarimizga davlat universitetlariga o'qishga kirishni maslahat beramiz. Xususiy universitetlar, o'z

navbatida, o'qitishda fanlararo yondashuvdan foydalanadilar, ular nazariya va amaliyot o'rtasidagi aloqani mustahkamlashga ko'proq e'tibor qaratadi.

Xususiy universitetlar yirik kompaniyalar va amaliyotchilar bilan har doim aloqada bo'ladi. Har bir talaba korxonada olti oylik amaliyot o'taydi. Chexiya xususiy universitetlarining iqtisod yo'nalishi bo'yicha bitiruvchilari amaliy ko'nikmalar bo'yicha davlat universitetlari bitiruvchilariga qaraganda yaxshiroq tayyorlangan. Shuning uchun ularning ish topish imkoniyatlari biroz yuqoriroq.

Bu kuzatuv Charlz universitetining ta'lim fakulteti mutaxassislari tomonidan o'tkazilgan tadqiqot tomonidan tasdiqlangan. 2012-yilda xususiy oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarining ishsizlar ulushi 3,2 foizni tashkil etdi. (Masalan, GoStudy hamkorlaridan biri, Tadbirkorlik instituti (VŠP) uchun bu ko'rsatkich hatto 3% dan ham kamroq edi.) Shu bilan birga, davlat universitetlari bitiruvchilarining 4 foizi ishsizdir.¹

Statistikani xususiy oliy o'quv yurtlari o'z bitiruvchilarini ish bilan ta'minlash masalasida faolroq ekanliklari bilan ham izohlash mumkin. Shuningdek, xususiy universitetlar bozor talablariga tez javob berishi va doimiy ravishda ta'lim dasturlarini yangilab turishi bilan ham ajralib turadi. Xususiy universitetlarning shubhasiz afzalligi ularning talabalarga individual yondashuvidir.

Xususiy universitetlar talabalarga moliyaviy yordam ko'rsatmaydi degan tushuncha ham chex oliy ta'lim muassasalariga yot. Chexiyada ijtimoiy stipendiyalar, yashash uchun stipendiyalar va akademik muvaffaqiyat uchun stipendiyalar taqdim etiladi. Bundan tashqari, xususiy universitetlar da moliyaviy muammolarga duch kelgan talabaga o'qish pullarini bosqichma-bosqich to'lash imkonini beradi.

Chexiyadagi ko'plab xususiy universitetlar butun dunyo universitetlari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatgan. Talabalarga, agar xohlasa, ingliz tilida o'qish imkoniyati beriladi. Masalan, Moliya va menejment instituti MBA va ikki darajali "double degree" yoki "joint degree" diplomlarini Sietl universiteti bilan kelishuv asosida olishni taklif etadi. MBA o'qituvchilarining 70 foizi bir vaqtning o'zida mamlakatning yetakchi iqtisodiy universiteti — Pragadagi Oliy iqtisodiyot maktabida dars beradi.

Chexiya universitetlarida o'qish narxiga kelsak, u bir o'quv yilida taxminan 1000–3000 Evro oralig'ida bo'lib, har semestr to'lash mumkin.

Rossiya oliy ta'lim tizimida ham xususiy universitetlar yetarlicha kuchli o'rin egallaydi. Biroq, talabalar, o'qituvchilar, ota-onalar va ish beruvchilar o'rtasida ushbu

¹ <https://www.gostudy.cz/blog/sovety-eksperta/zachem-idi-v-chastnyj-vuz> ma'lumotlar asosida

muassasalarda ta'lim samaradorligi haqida bahs-munozaralar uzliksiz davom etmoqda. Ba'zilarining fikricha, nodavlat universitet katta kuch sarflamasdan, orzu qilingan diplomni olish imkoniyatini beradi. Boshqalar esa, talabalar eng kerakli va talab qilinadigan bilimlarni aynan shu yerda olishiga ishonadilar.

Rossiyada xususiy oliy ta'limni rivojlantirish ancha qiyin kechdi. 1990-yillarda nodavlat universitetlar yomg'irdan keyingi qo'ziqorin kabi tezda paydo bo'ldi va tezda yo'q bo'lib ketdi: ularning diplomlarini ish beruvchilar tan olmadilar.

Avvallari xususiy universitetlar davlat universitetlariga qabul qilinmagan abituriyentlar uchun boshpana vazifasini bajargan. Xususiy universitetlarda abituriyentlarga qo'yiladigan talablar har doim past bo'lgan va ular odatda davlat universitetlaridagi pullik dasturlarga qaraganda ancha arzonligi bilan ajralib turgan. Bunday siyosat ularning qisman yo'q bo'lib ketishiga olib keldi: xususiy universitetlar yetarlicha bilim bermadi, ular yetishtirgan mutaxassislarining sifati bozor talablariga javob bermadi. Natijada, Rossiyadagi 1993-2005-yillarda xususiy oliy o'quv yurtlari bitiruvchilari orasida 90 foizga yaqini ikkinchi oliy ma'lumot olishga majbur bo'lgan.

Biroq foyda uchun emas, natija uchun ishlagan chinakam kuchli xususiy oliy o'quv yurtlari bu og'ir davrda nafaqat omon qoldi, balki nufuzli universitetlar qatoridan o'rin egalladi. Bugungi kunda nodavlat universitetlar o'z talabalariga davlat ta'lim muassasasi talabalariga bilan bir xil huquq va imkoniyatlarni beradi. Litsenziyaga ega xususiy universitet akkreditatsiya qilingan mutaxassisliklar bo'yicha ta'lim faoliyatini olib borish, davlat diplomlarini berish va hatto armiyadan kechiktirishni ta'minlash huquqiga ega.

Bundan tashqari, agar ilgari nodavlat universitetda o'qish pullik asosda bilim olishni nazarda tutgan bo'lsa, bugungi kunda Yagona davlat imtihonida yuqori ball to'plagan abituriyentlar informatika, turizm va mehmonxona boshqaruvi, xodimlarni boshqarish kabi ommabop yo'nalishlarda byudjet o'rinlarida tahsil olishlari mumkin. O'z navbatida, hech kimga sir emaski, davlat universitetlarida pullik ta'lim kamdan-kam uchraydi: Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, barcha tijorat asosida ta'lim olayotgan talabalar, ish o'rinlarini yarmidan ko'pini egallashgan. Shunday qilib, bugungi kunda bu farq allaqachon o'zining asosiy xarakterini yo'qotgan va shuni baralla aytishimiz mumkinki, hozirda davlat universitetlari bilan bema'lol tenglasha oladigan xususiy universitetlar mavjud. Bu esa ta'lim bozorida sifatli kadrlarni tayyorlash va ularni ish bilan ta'minlash masalasida raqobatni kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Vazirlar Mahkamasining 27.03.2018-yildagi №241-sonli "Nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish sohasidagi faoliyatni litsenziyalash tartibini takomillashtirish to'g'risidagi" Qarori(<https://lex.uz/docs/3601227>)
2. <https://www.gostudy.cz/blog/sovety-eksperta/zachem-idti-v-chastnyj-vuz>
3. <https://oliygoh.uz/>